

DET GODA SAMVETETS PRIS

Hur Olof Palmes visioner förblindade eftervärlden

Ett samhällskritiskt bokmanus

Av: Bülent Senkök

Kontaktuppgifter:

bulentsenkok@hotmail.com

ISBN: 978-91-8134-333-5

Råmannus, version 1.0 (2026)

*Till de som kliver upp innan solen går upp,
till de som sliter på golvet och bär samhället på sina ryggar,
och till de som fortfarande väntar på perrongen.*

Den här berättelsen är er.

Förord

Den här boken har inte vuxit fram ur ett teoretiskt intresse för politisk historia eller dammiga arkivstudier. Den har vuxit fram ur en akut, bultande frustration. Den är skriven ur den där iskalla känslan av att stå på en perrong en mörk vintermorgon och inse att tåget inte kommer i tid – igen. Den är skriven ur ilskan över att se en pensionär som slitit ett helt liv behöva vända på varje krona i mataffären, samtidigt som storföretag slussar ut miljarder ur landet genom lagliga kryphål.

Kort sagt: den här boken är skriven för att jag, precis som så många andra, har tvingats se det svenska samhällskontraktet vittra sönder framför mina ögon.

När man betraktar dagens Sverige – ett land präglad av djup segregation, urholkade trygghetssystem, marknadsexperiment i välfärden och ett panikartat inträde i en utländsk militärallians – är det lätt att drabbas av uppgivenhet. Men för att förstå hur vi hamnade här måste vi våga blicka bakåt. Vi måste titta på den tid då grunden för det moderna Sverige lades, och vi måste titta på den man som mer än någon annan personifierade den tiden: **Olof Palme**.

Jag har valt att skriva den här boken eftersom jag ser en farlig historisk blindhet i vår samtid. Olof Palme var en man av en helt annan natur än dagens politiska elit. Han föddes i en högborgerlig överklassfamilj på Östermalm, omgiven av privilegier. Han hade kunnat välja den enkla, bekväma vägen. Men han valde att ha sitt hjärta på den rätta sidan. Han drevs av en genuin, knivskarp och för sin tid helt korrekt moralisk kompass. När han talade om global solidaritet, om att lyfta arbetaren, eller om att bygga en stark stat som befriade individen, så menade han det med varje fiber i sin kropp.

Men Palme hade också en tragisk, inbyggd blind fläck: en orubblig och naiv tro på att det system han byggde för alltid skulle förbli

gott. Han utgick ifrån att maskinen automatiskt skulle leverera rättvisa, så länge intentionen var ren.

Det är här mitt motiv för att skriva denna bok ligger. Jag vill visa hur allt byggdes långsamt men säkert under åren, men också hur det rasade. När senare generationers politiker och teknokrater tog över efter Palmes dramatiska bortgång, saknade de hans ideologiska glöd, hans intellektuella tyngd och hans äkta medmännisklighet. Men de behöll strukturerna. De fortsatte blint att tillämpa 1970-talets lösningar på 2000-talets komplexa, globaliserade problem. De förvandlade solidaritet till en industri, välfärden till en marknadsplats, och trygghetssystemen till kalla kontrollorgan som jagar den lilla människan på golvet medan de blundar för elitens skattefusk.

Den här boken är en rannsaking. Det är en jämförelse mellan varför vissa aktioner var livsviktiga och moraliskt helt riktiga då, och hur exakt samma aktioner har missbrukats på både samhälls- och politikernivå så grovt att de har format dagens kriser.

Min förhoppning är att denna text inte bara ska fungera som en historisk spegel, utan som ett uppvaknande. Vi kan inte laga framtiden om vi inte förstår hur välviljan förvandlades till systemfel. Till dig som läser detta, oavsett om du minns Palmes röst på tv-skärmen eller om du bara lever i ruinerna av det folkhem han lämnade efter sig: den här berättelsen är din. Den förklarar varför din vardag ser ut som den gör, och varför det är dags att kräva att systemet återigen börjar ta ansvar för de människor som faktiskt bygger det här landet.

Olof Palme: En historisk bakgrund

Olof Palme var en av Sveriges mest kända, inflytelserika och internationellt ryktbara politiker genom tiderna. Hans politiska

gärning kom att transformera det svenska välfärdssamhället och förändra Sveriges roll på den globala arenan för alltid.

Partiledare: Ledare för Socialdemokratiska Arbetarepartiet (Sapa) från 1969 fram till sin död 1986.

Sveriges statsminister: Styrde landet under två turbulenta perioder:

Första perioden: 1969–1976

Andra perioden: 1982–1986

Ett dramatiskt slut: Hans liv och politiska epok fick ett plötsligt och chockerande slut när han mördades på öppen gata i korsningen Sveavägen och Tunnelgatan i Stockholm fredagen den 28 februari 1986.

Denna bok handlar inte om vem som höll i vapnet den natten. Den handlar om de idéer, system och visioner som Palme lämnade efter sig – och hur de kom att forma den värld vi lever i idag.

Här är en översikt över vem han var och vad han betydde för Sverige och världen:

Överklasspojken som blev socialist

Olof Palme föddes 1927 i en högborgerlig överklassfamilj på Östermalm i Stockholm. Han gick i privatskola, tog studenten tidigt och studerade därefter i USA på **Kenyon College** där han tog en bachelorexamen 1948. Det var under sina resor i efterkrigstidens USA och mötet med de stora klassklyftorna som hans socialistiska värderingar började formas. När han kom hem till Sverige upptäcktes han snabbt av den dåvarande statsministern Tage Erlander och blev dennes närmaste rådgivare.

Inrikespolitik och välfärdsbygget

När Palme efterträdde Erlander 1969 fortsatte han att bygga vidare på det svenska välfärdssamhället. Under hans tid som statsminister genomfördes flera mycket stora reformer som förändrade det svenska samhället i grunden, bland annat via **Socialdemokraterna**

Arbetslivsreformer: Införandet av medbestämmandelagen (MBL) som gav anställda mer inflytande på sina arbetsplatser.

Arbetstid: Lagstadgad 40-timmars arbetsvecka.

Föräldraförsäkring: Införandet av en modern föräldraförsäkring och en kraftig utbyggnad av den allmänna barnomsorgen, vilket gjorde det lättare för kvinnor att förvärvsarbeta.

Utbildning: Drivande kraft bakom reformer som det statliga studiestödet (CSN).

En polariserande personlighet

Palme var en briljant talare och debattör, men han var också en person som väckte extremt starka känslor – han var både djupt älskad och starkt hatad. Hans bakgrund inom överklassen gjorde att politiska motståndare på högerkanten ibland såg honom som en "klassförrädare", medan hans skarpa ton och radikala reformer skapade en stark politisk polarisering i Sverige.

Mordet på Sveavägen

Fredagen den 28 februari 1986 hade Olof Palme och hans hustru Lisbet varit på biografen Grand i Stockholm. De gick utan livvakter och klockan 23:21, i korsningen Sveavägen och Tunnelgatan, sköts Palme i ryggen till döds av en okänd gärningsman

Mordet skakade Sverige i grunden och förändrade landet för alltid. Den så kallade Palmeutredningen pågick i decennier innan den slutligen lades ner år 2020, då åklagaren pekade ut den så kallade "Skandiamannen" Stig Engström som misstänkt, vilken då redan var avliden. Du kan läsa mer om detaljerna kring brottet hos Polismyndigheten.

Begravningen

Begravningen ägde rum den 15 mars 1986. Begravningsceremonin ägde rum i Stockholms stadshus och var en så kallad borgerlig begravning, utan präst och andra religiösa förtecken.

Bland de som höll tal fanns förutom kung Carl XVI Gustaf och statsminister Ingvar Carlsson även bland annat Anna Lindh som då representerade Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund men även FN:s generalsekreterare Javier Pérez de Cuéllar och Willy Brandt som tidigare varit Västtysklands förbundskansler och vid tillfället var ordförande för Socialistinternationalen. I publiken fanns representanter för 120 länder. En anmärkningsvärd detalj var att Västtysklands förbundskansler Helmut Kohl och Östtysklands ledare Erich Honecker satt bredvid varandra.

Efter ceremonin i stadshuset transporterades kistan på en katafalkvagn till Adolf Fredriks kyrka där gravsättningen sedan ägde rum. Gravesättningen skedde däremot enligt kristen tradition och var alltså inte borgerlig. Den genomfördes av biskop Krister Stendahl och hans företrädare Lars Carlzon.

Polisutredningen

Efter mordet sattes den största svenska polisinsatsen i modern tid igång. Många uppseendeväckande turer följde, skandaler och polisiära misslyckanden. Många menade att utredningsarbetet uppvisade stora brister i polisens sätt att arbeta och att de motsättningar som fanns mellan olika myndigheter och tjänstemän förhindrade ett effektivt utredningsarbete.

I december 1988 anhölls Christer Pettersson som misstänkt för mordet. Han dömdes också i juli 1989 av Stockholms tingsrätt som skyldig, men domen överklagades och han frikändes i november samma år av en enig hovrätt. Misstankarna mot Pettersson kvarstod dock och resning begärdes av riksåklagaren i december 1997. Denna begäran avslogs dock av Sveriges högsta domstol den 28 maj 1998.

Vid en pressträff 10 juni 2020 utpekades den avlidne Stig Engström som Olof Palmes troliga mördare av chefsåklagare Krister Petersson. Petersson menade att det var svårt att "komma runt" Stig Engström som mördaren och beslutade att förundersökningen skulle läggas ned då Engström var avliden. Den 18 december 2025 omprövades beslutet av överåklagare Lennart Guné, som kom fram till att bevisningen inte var tillräcklig för att peka ut Engström som gärningsman. Han beslutade dock samtidigt att förundersökningen fortfarande skulle vara nedlagd, nu med motiveringen att ytterligare utredning inte kunde antas förändra bevisläget på ett avgörande sätt.

Utrikespolitik

Palme engagerade sig starkt för utvecklingsländerna. Mellan 1965 och 1989 gällde 37 procent av alla officiella besök Sverige–utlandet dessa länder och 24 procent Västeuropa. Efter 1990 sjönk andelen besök till utvecklingsländer till 18 procent, medan utbytet med Västeuropa ökade till 60 procent.

Palme var uttalat kritisk mot diktaturer, särskilt i Östeuropa:

"Folkdemokratierna i Östeuropa upprättades en gång i hägnet av den sovjetiska ockupationsmakten. Dessa regimer hade inte något folkligt stöd. I den mån en folklig legitimitet fanns, så gick den snabbt förlorad. Dessa länder har sedan dess lidit av ekonomiska problem, politisk ofrihet och en stel byråkrati. Några framtidshopp utgör de icke."

Han ansåg dock att dialog även med dessa länder var viktig för att möjliggöra förändring.

Vietnamkriget

Upptäckningen av de amerikanska krigsinsatserna i Vietnam 1965 ledde i Sverige, liksom många andra länder, till demonstrationer under våren och sommaren mot kriget. Den 30 juli 1965 höll Palme, som då var konsultativt statsråd samt tillförordnad utrikesminister i Tage Erlanders regering, ett tal vid den socialdemokratiska Broderskapsrörelsens kongress i Gävle där han riktade hård kritik mot USA:s Vietnampolitik. Från amerikanskt håll, liksom från företrädare för den borgerliga oppositionen i Sverige, framfördes kritik mot Palmes tal. Folkpartiledaren Bertil Ohlin uttalade farhågor för den svenska neutralitetspolitiken. Även bland socialdemokrater riktades kritik, bland annat från riksdagsledamoten Kaj Björk som talade om förenklingar, oklarheter och ensidigheter i Palmes tal. Efter det att debatten om innebörden av Palmes tal tagit fart gick utrikesminister Torsten Nilsson och statsminister Tage Erlander ut och förklarade att vad Palme sagt var regeringens uppfattning. Palme skulle senare komma att hårt kritisera USA i jultalet om Hanoi 1972. Pham Văn Đồng, premiärminister i det kommunistiska Nordvietnam och senare även i Vietnam, beskrevs av Palme som "en vis och enkel man, som förenar det bästa i den asiatiska kulturen med det bästa i den franska kulturen".

Själva talet

Olof Palmes jultal var ett uttalande som Palme personligen skickade in till Tidningarnas Telegrambyrå. Talet sändes sedan i programmet Lunchekot i Sveriges Radio den 23 december 1972.

Uttalandet var kort och kritiserade USA:s bombningar av Hanoi julen 1972 under Vietnamkriget i Operation Linebacker II. Kritiken var hård och Palme såg bombningarna som terrorbombningar som påminde om Guernica.

”Man bör kalla saker och ting vid deras rätta namn. Det som nu pågår i Vietnam är en form av tortyr. ---

Det man gör är att plåga människor, plåga en nation för att förödmjuka den, tvinga den till underkastelse inför maktspråk. ---

Och därför är bombningarna ett illdåd. Och av det har vi många exempel i den moderna historien. Och de är i allmänhet förbundna med ett namn: Guernica, Oradour, Babij Jar, Katyn, Lidice, Sharpeville, Treblinka. Där har våldet triumferat. Men eftervärldens dom har fallit hård över dem som burit ansvaret.

Nu fogas ett nytt namn till raden: Hanoi, julen 1972.”